

AZ ÚJ PARADIGMA ÉPÍTŐKÖVEI – 2. RÉSZ: A KERESZTÉNY TÁRSADALMI TANÍTÁS

TÓTH GERGELY

A cikk első részében áttekintettük az évezredes múlttal rendelkező nagy vallások gazdasági tanításait: az *iszlám* gazdaságelméletet, a *buddhista* közgazdaságtant, a *zsidó* gazdasági hagyományt, végül a most magára találó *hindu* gazdasági elveket. Kidolgozottsága és relevanciája okán külön, a második részben tárgyaljuk a keresztény társadalmi tanítást (CST). Talán nem túlzás azt állítani, hogy a leginkább a pápai enciklikákban megtestesülő CST, ha nem is a legkidolgozottabb, de a leghosszabban uralkodó és legkonzisztensebb közgazdasági iskolának tekinthető. A cikk harmadik részében a reformer vagy a paradigmaváltást zászlajukra tűző alternatív közgazdasági iskolákat vesszük majd szemügyre, a *centrum-periféria elméletet*, a *fejlesztési gazdaságtant*, a *környezetgazdaságtant*, az ennél radikálisabb *ökológiai közgazdaságtant*, végül a tudományunkat megtermékenyít(het)ő *fenntarthatóság-tudományt*. Célunk egy olyan új közgazdaságtan gyökereinek feltárása, amely elősegíti az ökológiailag fenntartható, valódi emberi fejlődést, s melynek az anyagiak – habár fontos, sőt központi – eszközei, de nem céljai. Ezt *humánökonómiának* kereszteltük el. A cikk a nemrég megjelent *Gazdaság-gép* c. könyv vonatkozó fejezeteinek összefoglalása.

Az 1. ábrán látható, hogy a több mint 110 évre visszamenő statisztika szerint a 2010. esztendőben a Föld 7 milliárd lakosából 2,34 milliárd keresztény (33,4%), 1,6 milliárd muszlim (22,7%), 969 millió pedig hindu (13,8%). A kisebb vallások híveinek lélekszáma 769 millió (10,9%), nem vallásos 678 millió (10,9%), buddhista 475 millió (6,8%), ateista 141 millió (2%), szikh 28 millió (0,3%), izraelita 15 millió (0,2%). Így az emberiség csaknem 90%-a vallásos, ezen belül a négy legnagyobb vallást a teljes lakosság több mint háromnegyede vallja sajátjának [saját számítások Burnett-Todd, 2001, valamint a CIA Factbook alapján]. Az ábrán feltüntettük a vallások becsült korát is. Mint látható, a legidősebb az ortodox zsidó vallás, a legfiatalabb az iszlám, a legnagyobb a kereszténység.

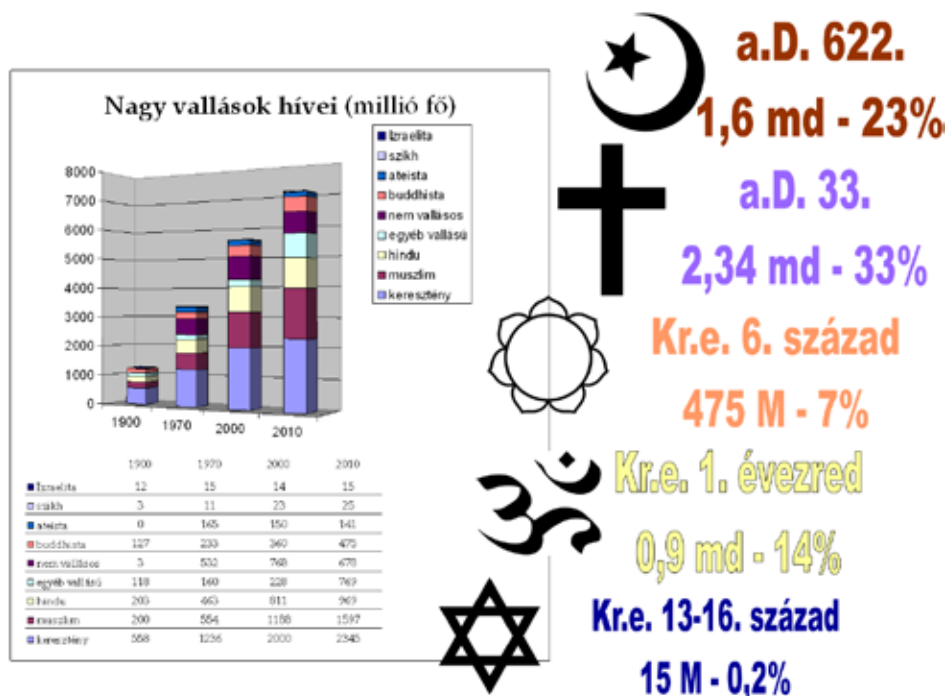
Természetesen naivítás lenne azt gondolni, hogy a buddhista országokat buddhista közgazdaságtannal, az arab nemzeteket iszlám közgazdaságtannal, Európát és Amerikát pedig keresztény közgazdaságtannal kormányozzák. A szekularizáció ugyan különböző mértékű, ám a vallási, erkölcsi korlátok mindenütt messze vannak a kormányrudtól: a vezető elit közös világvallása az ökonomizmus: a *növekedés*, *versenyképesség*, *hatékonyság* szentháromsága.

Mégis, a világvallások gazdaságelmélete olyan potenciális erőt képezhet, ami átalakíthatja a világot egy fenntarthatóbb, humánusabb, egyenlőbb gazdasági rendszer felé.

A kérdés az, sikerül-e közös nevezőt találni ezekben.

Az iszlám, a buddhizmus, a hinduizmus és a judaizmus gazdasági tanítása után a keresztény közgazdaságtant vesszük szemügyre. Keresztény közgazdaságtan – a szó szigorú értelmében – leginkább abban a középkori Európában létezett, amelynek társadalmi és jogi törvényeit az egyház erkölcsi teljhatalma szabta meg. A korszak a tudományok és a gazdaság nagy virágzását hozta, de a szellemi-erkölcsi monopólium egyben fel is számolta erkölcsi hitelességét.

1. ábra: Ki miben hisz?

Forrás: Saját szerkesztés

Egy vicc szerint, amit nem Kínában gyártottak, az napjainkban eleve hamisítvány. Hasonló mintára elmondható, hogy amit az Interneten nem lehet megtalálni, az nem is létezik. Nos, ha beütjük az internetes keresők valamelyikébe a keresztény közgazdaságtan kifejezést magyarul vagy angolul, elég gyenge találati listát kapunk. Nem írtak például ezzel a címmel könyvet, nem nagyon oktatnak ilyen tárgyat a világ egyetemlein. Ennek ellenére elmondható, hogy a keresztény közgazdaságtan létezett és meghatározta a középkori Európa gazdasági gyakorlatát, elméleti és erkölcsi gyökerei az ókori görögökre vezethetők vissza. Csábító, hogy itt foglalkozunk Arisztotelész és Aquinói Szent Tamás gazdasági elveivel, de ezt hely szűke miatt nem tesszük meg. A részletes leíró részek megtalálhatók a *Gazdasággép* c. könyvben.

A (lehetséges) keresztény közgazdaságtant újkori és kortárs formájában vesszük szemügyre, az utóbb meghatározó politikai mozgalommá vált keresztényszocializmuson, és a közgazdaságtanná konvertálható egyházi társadalmi tanításon keresztül.

KERESZTÉNYSZOCIALIZMUS – FÁBÓL VASKARIKA?

Franciaországban keresztény vallási alapon először *Lamennais abbé* követelte a munkások védelmét. Hugues Felicité Robert de Lamennais (1782–1854) pap, filozófus és politikai író volt. A francia forradalom és Napóleon egyházellenes politikája miatt a vallási megújulásban látta az

egyetlen lehetőséget az európai népközösségeket ért kulturális sokk feloldására [Ludassy, 1989]. Fő művében [1817] a sokk okát a *racionális mérlegelésben* találta meg. Szerinte ezt Luther Márton vezette be a vallásba, Descartes és Leibniz a filozófiába és a tudományba, Rousseau — az enciklopédistákkal — pedig a politikába. Ezek az eszmék a gyakorlatban ateizmushoz, sőt, megfogalmazásában, *lelki halálhoz* vezettek [Bokenkotter, 1998].

Le Play, a kiváló francia szociológus a családi élet tisztaságát hangsúlyozta, erőteljes családvédelmet sürgetett és *patriarkális viszonyt a munkás és munkaadó között*. Pierre Guillaume Frédéric le Playt (1806–1882) a tudomány szociológia megteremtőjének tekintik, bár eredetileg bányamérnök volt, s közigazgatási statisztikusként is nagyot alkotott. Le Play Magyarországon is járt (1846-ban), feldolgozta Hatvan város társadalmi rétegződését, és leírta egy öttagú hatvani jobbágycsalád életviszonyait. A *politikai katolicizmus* tanait hirdette, nézetei Apponyi Albert és Károlyi Sándor gróf révén terjedtek el Magyarországon [Le Play, 1903].

A *keresztényszocializmus* elnevezést először a szövetkezeti mozgalom élén álló modern angol társadalmi reformerek használták. Közéjük tartozott például *Frederick Denison Maurice*¹ (1805–1872), *Charles Kingsley*² (1819–1875) és *John Malcolm Formes Ludlow*³ (1821–1911). Hárman adták ki 1850–1851-ig a *Traits on Christian Socialism*, továbbá a *Christian Socialist* című hetilapot. Maurice teológiai művével és Európa első, ma is működő felnőttképzési intézményével, Kingsley pedig fél évszázadon keresztül sikerkönyvnek számító, felnőtteknek szóló meséjével vonult be a köztudatba. Ludlow-tól 1851-ben jelent meg a *Christian Socialism and its opponents* c. munka.

A keresztényszocializmus keletkezésére nagy hatást gyakorolt *Wilhelm Emmanuel von Ketteler*, mainzi püspök *Arbeiterfrage und Christentum* című könyve [1864]. Ebben a szerző a munkáskérdést vallási kérdésként tárgyalta, és azzal vádolta a kapitalizmust, hogy a munkást testileg-lelkiileg elnyomja, kizsákmányolja, végső soron tönkreteszi. Kettelerre erősen hatott Lassalle, aki

1 Maurice angol teológus, fő műve: *Krisztus királysága* (1834). Ebben a politika és az egyház egysége mellett érvel, az egyházat a társadalmi kérdések megoldására szólítja fel. (Érdekesség: sokakat meglepve az idősödő Tony Blair is hasonló szellemben nyilatkozott; vö. Magyar Kurír 2009. szeptember 19: Miért lett katolikus Tony Blair?) Maurice síkraszáll az individualizmus ellen, tagadja a verseny és az önzés társadalomszervező elveit. Szocialista alternatívát sürget a laissez faire gazdasági modellel szemben. Maurice alapította 1854-ben Londonban a Dolgozó Férfiak Kollégiumát, majd 20 évvel később a Dolgozó Nők Kollégiumát. Előbbi Európa első, máig is fennálló felnőttképzési intézménye.

2 Kingsley angol egyetemi tanár, történész, anglikán pap, de novellistaként a legismertebb. A Chartista Petíció 1848-as parlamenti elutasítása után Maurice-szal és Thomas Hughes-szal alapította a keresztényszocialista mozgalmat. *Vízibabák* címet viselő, felnőtteknek írt meséjének (1862–1863) főhőse Tom, a tízéves kéményseprő, akit munkaadója kegyetlenül kiszipolyoz. A regény Kingsley kedvenc témái közül többet is érint: a szegénységet és hatását, a nevelést, a közegészségügyet, a környezetszennyezést, az evolúciót. Kingsley Darwin lelkes híve és első méltatója volt, meséjébe is beleszötte a *Fajok eredetét*, amely mindössze négy évvel korábban jelent meg. Kingsley megmutatja, hogy a víz alatti világba csöppenő és ott új életet kezdő Tom lelki megtisztulásában az isteni létezés eszköze a természet. A könyv azonnal hihetetlen népszerűségre tett szert, s az 1920-as évekig meg is tartotta elismertségét.

3 Ludlow angol ügyvéd, aki az indiai gyarmaton született. A *Dolgozó Férfiak Kollégiumának* társalapítója. Rengeteget tett London szegényeinek segítéséért. A jótékonyági társaságok egyik első kezdeményezője, 1870-től 1874-ig az ezeket támogató királyi bizottság titkára, majd csaknem két évtizeden át kb. főintézője (Chief Registrar). 1867-ben Lloyd Jones-szal írták meg a *munkásosztály fejlődése 1832–1867-ig* c. művét.

viszont Ricardo és Malthus hatására alkotta meg a vasbértörvényt (*ehernes Lohngesetz*). Eszerint szabad verseny esetén a munkabér folyamatosan süllyed, elérve a létminimumot.⁴ (Tegyük hozzá, hogy a klasszikusok szerint – akiknek véleményét még Keynes is osztotta – a tőke hozama szintén csökkenő tendenciát mutat, azaz a kapitalizmus az *egyetememes jólét elérése után* egyensúlyi, stacioner állapotba jut.)

A keresztényszocializmus tehát a keresztény tanításból eredően békés eszközöket használó társadalmi mozgalom, amely részben a gazdasági liberalizmus, részben a forradalmi szocializmus ellenhatásaként jött létre az 1848-as forradalmak idején. A *Magyar Katolikus Lexikon* [Diós–Viczián, 2007] meghatározása szerint a „**keresztényszocializmus**: keresztény gondolkodók és egyházi személyek által a 19. században indított mozgalom az egyház szociális tanításának megvalósítására, az iparosodás által hátrányos helyzetbe került társadalmi rétegek emberséges életéért. - Szembenáll az individualista liberalizmussal és az osztályharcot hirdető szocializmussal. A társadalmi életben a keresztényszocializmust a kereszténydemokrácia szellemében működő pártok, mozgalmak és szakszervezetek képviselik. Legfontosabb elvei: perszonalizmus (személyesség), szubszidiaritás (kölcsonös kiegészítés), szolidaritás.”

A keresztényszocializmusnak már a neve is viták forrása. Gergely Jenő (1998) *szociális katolicizmusnak* nevezi a mozgalmat, amely megnevezést kifejezőbbnek tarthatunk. Nem keresztény vallású szocialistákról van ugyanis szó, hanem arról, hogy az egyház – hozzávetőleg a marxizmus térnyerésével egy időben – felismerte annak szükségességét, hogy beleszóljon a közéletbe és szervezkedjen a kizsákmányolás ellen. A mozgalomnak XIII. Leó pápa *Rerum novarum* c. enciklikája adott határozottabb irányt és pozitív tartalmat [1891]).⁵

4 Hozzá kell tennünk, hogy Lasalle, Smithhez hasonlóan, mai szemmel kissé primitív egyenes arányosságot vélt felfedezni a munkások száma és bérük nagysága között. Adam Smith így ír erről a Nemzetek gazdagságának VIII. fejezetében: „Ily módon az emberkereslet éppen úgy szabályozza az embertermelést, mint más árukereslet az áru termelését: gyorsítja azt, ha túlságosan lassan, és megállítja, ha túlságosan gyorsan megy végbe. Ez a kereslet szabályozza és határozza meg a szaporodás ütemét minden országban.” [Smith, 1940: 83].

5 Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy a szocializmus valódi arcának kibontakozásával a következő enciklika már rendkívül határozottan és világosan elhatárolódott a szocializmustól, teljesen abszurdnak tartva immár a *keresztényszocializmus* szóösszetételt is. XI. Piusz így ír a *Quadragesimo anno* c. enciklikában:

(116) „A szocializmus enyhébb irányzata és a keresztény társadalmi tanítás közötti kompromisszum képtelensége [cím]

(117) „[...] Sok katolikus, teljes mértékben átlátva, hogy a keresztény alapelveket sem eltörölni, sem azokból lealkudni nem lehetséges, kérdőleg veti a szemét a Szentszék felé, s látnivalóan sürgetve követeli döntésünket: kijózanodott-e már tévtanaiból a szocializmus annyira, hogy akár egyetlen keresztény alapelv feláldozása nélkül bebocsájtást nyerhet és úgyszólván megkeresztelhető? Nos, hogy ezeket az érdeklődőket atyai gondoskodással kielégítsük, így szólunk hozzájuk: A szocializmus, akár mint elméletet, akár mint történelmi tény, akár mint gyakorlatot tekintjük, ameddig valóságos szocializmus marad, nem egyeztethető össze a katolikus egyház hittételeivel, még akkor sem, ha az említett kérdésekben belátta a valóságot és az igazságot. Éspedig azért nem, mert magát a társadalmat a keresztény igazsággal a lehető legellentétebb módon képzelel.”

(118) „A kompromisszum lehetetlenségének megalapozása: a szocializmus alapvető ellentéte a keresztény társadalmi tanítással [cím]

(120) „A katolicizmus és a szocializmus: egymásnak ellentmondó rendszerek [cím]

A XIX. század legjelentősebb egyházfőjének tartott pápa összesen 48 enciklikát (apostoli körlevelet) adott ki. Ezek jelentős része társadalmi és politikai problémákkal foglalkozott. A nagy tradíciókkal rendelkező, de sokak által kissé idejétmúltnak tekintett katolikus egyház előtt az a kihívás állt, hogy lényegének, evangelizációs küldetésének teljesítésével miként csatlakozzék az immár polgári világhoz. A válasz végül a polgári társadalom értékrendjének kritikai elfogadása lett.

A keresztény közélet elveiről szóló három enciklika, a *Diuturnum illud* (1881), az *Immortale Dei* (1885), végül a hívő polgárok kötelességeivel foglalkozó *Sapientia christiana* (1890) Olaszországot kivéve arra ösztönözte a katolikus híveket – papokat és világiakat egyaránt –, hogy aktívan vegyenek részt a közéletben, a politikában, mert csak így érvényesíthető a keresztény erkölcs.

A pápa az első említett körlevélben még elvetette a népfelség elvét (azaz kizárólag a monarchiát tartotta elfogadható államformának), ám ezen felfogásán már az *Immortale Dei*-ben gyökeresen változtatott. A Római Katolikus Egyház 1885-től érvényes hivatalos álláspontja szerint az egyház, az államhoz hasonlóan, „*tökéletes társaság*”, nincs egyetlen államformához sem kötve. (Ezzel gyakorlatilag elismerték helyes államformaként a demokratikus köztársaságot.)

Angliában már a XIX. század közepén megalakult az első *protestáns* színezetű keresztény-szocialista egyesület. A *Brotherhoods* nevű szervezetnek közvetlenül az első világháború kitörése előtt egymillió tagja volt. A politikai mozgalom erőssé vált Németországban, Franciaországban és Belgiumban, ahol Freppel püspök állt a munkásság katolikus szellemben történő megszervezésének élére.

Magyarországon a keresztényszocialista mozgalom 1894-ben a *Katolikus Néppárttal* kezdődött, amelynek Zichy Nándor gróf volt a megalapítója és vezére. Sikrasszállt a keresztény érdekeket szolgáló politika, az általános titkos választójog, a keresztény szellemben kidolgozott és végrehajtott földreform, valamint a keresztény demokrácia elvének megvalósítása mellett. A párt számtalanszor változtatott nevet, bomlott részekre és olvadt újra össze, majd az Országos Kisgazdapárttal egyesülve létrehozta a két világháború között a nyilasok hatalomátvételéig (1944) folyamatosan kormányzó és minden választást megnyerő *Egységes Pártot*.

Magyarországon a *Rerum novarum* és a *Quadragesimo anno* által leírt új társadalmi rend nagy apostola volt még két nagy hatású jezsuita: *Varga László* és a KALOT⁶ atyja, *Kerkai Jenő* (Muzslay 1997).

(120) „Noha a szocializmus, mint minden tévedés, felvesz a tanai közé néhány részizagságot is (ezt a pápák sosem tagadták), olyan, szervesen hozzátartozó társadalomelméleten alapul, amely a valódi kereszténységtől idegen. A «*vallásos szocializmus*», a «*keresztény szocializmus*» önellentmondásos fogalmak: senki sem lehet egyszerre igazi katolikus és egyúttal fogalmának megfelelő szocialista.”

6 „Katolikus Agrárfiúsági Legényegyesületek Országos Testülete, (1935–) 1938–1946, 1988-tól újra. A földművesek és földmunkások legényegyleitei vagyoni helyzetre és vallásfelekezetre való tekintet nélkül összefogó országos szervezet. Célja a krisztusibb ember, a műveltebb falu, az életerős nép és önérzetes magyar érdekében az agrárfiúság szellemi, anyagi támogatása, összefogása és érdekvédelme. Az ökumenizmus talaján szerveződött: tagjai lehetnek protestáns fiatalok is, sőt a Központ utasítása szerint a legényegylet társadalmi és gazdasági kérdésekben együttműködött protestáns egyesületekkel.” (Magyar Katolikus Lexikon)

1. táblázat: A keresztényszocializmus képviselői néhány európai országban

	Katolikus szocializmus	Protestáns szocializmus
Ausztria	Maxen, Vogelsang, Kuefstein, Blome, Lichtenstein herceg, Weiss	
Németország	Ketteler, Hitze, Moufang, Jörg, Herthug, Lösewitz, Schings, Meyer, Ratzinger	Todt, Stöcker, Wichern, Mez
		Brakelmann*, Lienemann*, Jähnichen*, Friedrich*, Przybylski*
Franciaország	Périn, Le Play, Jannet, Brants, de Besse, Mm. Ségur-Lamoignon, La-Tour-de-Pin, Pascal, Roquefeuil, Bréda, Harmel	
Belgium	Huet, Donteloux, Pottier	
Anglia	Manning, Lynch, Devas, Bagshawe, Walsh	Maurice, Kingsley, Ludlow, Vansittart, Holyoake
Olaszország	Curci, Bonomelli	
Svájc	Decurtins, de la Rive	

Forrás: A Pallas Nagylexikon szócikke alapján

* A *Sozialwissenschaftliche Institut der EKD (SI-EKD)* kutatása alapján, illetve „*Theologische Jahrbuch 1875–1899*“ és az azt követő „*Kirchliches Jahrbuch. Gütersloh, 1900 ff*“ szerint, idézi Markus Hase.

Míg a Marx nevéhez köthető szocializmust szinte mindenki ismeri saját tapasztalatból vagy történelmi tanulmányaiból, a keresztényszocializmus a hétköznapi ember számára ismeretlen. Ennek két okát hozhatjuk fel. Az egyik, hogy a keresztényszocializmus elsősorban politikai mozgalomként próbált megjelenni egy olyan korban, amikor a hozzá nagyon hasonló célokat és nevet (de merőben ellentétes stratégiát) választó kommunista mozgalom radikális megoldása szimpatikusabb volt a tömegeknek. A másik ok, hogy talán az 5. lábjegyzetben olvasható pápai elzárkózás, talán a szocializmustól való elhatárolódás miatt a mozgalom a ma is erős *kereszténydemokráciában* élt tovább, amelynek elemzése azonban már messze vinne minket a közgazdaságtantól a politika irányába tolvunkat.

A KERESZTÉNY TÁRSADALMI TANÍTÁS

A *keresztényszocializmus* tehát ma már nem komoly alternatíva az új utat kereső világnak, legalábbis ezen a néven nem. Napjainkra sajnos a szóösszetétel mindkét tagja sok ember számára szalonképtelenné vált. Mindkét mozgalom bőven kapott teret és időt, hogy kibontakozzon, kipróbálja magát és gazdasági gyakorlatot hozzon létre. A *szocializmust* a Marx nyomdokain felépített és Kelet-Európa országaiban kudarcot vallott, megvalósult szocializmus tette nemkívánatos alternatívává. A *keresztényt* kiváltképpen a Római Katolikus Egyház középkori világi hegemoniatörekvései – illetve ezek mai, meg nem értő felszínes értelmezése – teszik gyanús do-

loggá, főleg a „maguk módján vallásosak” szemében.⁷ Ha keményen akarunk fogalmazni, azt mondhatjuk, hogy Garibaldi tette az egyik legnagyobb szolgálatot Krisztusnak, amikor egyszer és mindenkorra megszüntette a Vatikán világi hatalmát, elvette nemzetszuverenitási és gazdasági alapját, s ezzel az olyan kísértések alól is kihúzta a talajt, hogy az egyházi állam ráutaló erőszakos módszerekkel törekedjen evilági hatalomra a lelkek felett.⁸

Van azonban a kereszténységnek egy szelíd, s korunk számára igencsak aktuális tanítása is, amely sosem törekedett politikai vagy más intézményi megvalósulásra, és immár 120 éves múltra tekint vissza (mintegy lekövetve a világ forrongását az 1917-es Nagy Októberi Szocialista Forradalomtól a 2008-as Nagy Gazdasági Válságig). Bár ez a *(Római Katolikus) Egyház társadalmi tanítása*⁹ nevet viseli, bátran tarthatjuk a legszélesebb értelemben vett kereszt(y)én(y)nek¹⁰ (ökumenikusnak), s gazdasági tanításnak. A továbbiakban röviden foglalkozunk vele, s azt a következtetést vonhatjuk le, hogy az ökumenizmus az ökonomizmus legfőbb alternatívája lehet.

Pozitívan szólunk majd a pápák — XIII. Leótól (1891) Ferencig (2015) — vonatkozó enciklikáiról. A kép árnyalása végett azonban egyből megfogalmazom két legfőbb kritikai észrevételemet is, amely tulajdonképpen egy: az egész ügy marketingje nem túl jó. Ennek első fele az időzítés. Ha a sort nyitó *Rerum Novarum* dokumentum 50 évvel korábban lát napvilágot, talán életben maradhatott volna a kommunizmus legalább 100 millió áldozata [Courtois et al., 2000]. A második kritika a terjesztést és a nyelvezetet illeti. Röviden fogalmazva, a társadalmi tanítás még a legtöbb pap számára is ismeretlen, az olvasó pedig elsősre csak gyönyörű, de nem túl pragmatikus erkölcsi alapelvek gyűjteményét látja benne. Itt egyben el is kell zárkóznom saját kritikámtól, hiszen épp azt kérem számon az egyházon, amit az imént a közvélemény nevében kifogásoltam: az evilági érvényesülést.¹¹ A hivatalos egyházi személyek kevesen vannak, s fő dol-

7 Főleg az inkvizíciót, a keresztes hadjáratokat és a középkori vallási türelmetlenséget szokták a r.k. egyház szemére hányni, amelyek tényszerű lefolyása és az adott kor megértése külön is „megérne egy misét”. De ez túlságosan elvinné cikkünk vonalát a lényegtől.

8 A gondolat Kiss Ulrich jezsuita gondolkodótól származik.

9 Angolul egyértelműbb a kifejezés: *Catholic Social Thought* vagy *Teaching*, rövidítve CST. A következő lábjegyzet szellemében a CST-t *Christian Social Teaching* értelemben, magyarul *keresztény társadalmi tanításként* értelmezzük.

10 A *keresztény* inkább a katolikusok, a *keresztényen* a reformátusok szóhasználatára. Én az egyszerűség és elterjedtség miatt az előbbit használom. Komolyabb elemzést igényelne, de könyvünk témájától elvinné a katolikus és protestáns gazdaságfelfogás közötti különbség. A témának nagy szakirodalma van, melyet főleg Max Weber [1982, eredetileg 1920] klasszikus műve generált. Akit mélyebben érdekel a kérdés, s annak magyar vonatkozásai, haszonnal forgathatja Kovács György [2011] áttekintő könyvét. Mi ebben a részben a legkifejtettebb társadalmi tanításra, a pápai enciklikákra hagyatkozunk. Ez újfent leegyszerűsítés, de célunk a nagy vallások és világjobbító tudományos irányzatok közös nevezőjének megtalálása, nem pedig a vallásokon belüli különbségek keresése.

11 Muzslay István, a téma vezető hazai szakértője kiválóan fogalmazza meg ezt a dilemmát Az egyház szociális tanítása c. könyvében: „Az Egyház szociális tanításának az előadása és terjesztése evangéliumi küldetés, amely az Egyház sajátja (SRS 41). [...] Ezt a tanítást sokan félreértik. Vannak, akik keveset vagy semmit sem várnak tőle, sőt még helytelenítik is, mivel szerintük az Egyháznak kizárólag a természetfeletti küldetésével kellene foglalkoznia tekintet nélkül a földi létére. Az Egyház nem evilágból való, ne törődjön tehát a világ dolgaival! [...] Mások túlságosan is sokat várnak az Egyháztól: technikailag kidolgozott, jól kipróbált terveket a világ gazdasági és társadalmi gondjainak megoldására, sőt még egy nemzetközi összefogás megszervezését is a tervek kivitelezésére. A félreértések alapja legtöbbször az, hogy sokan még az egyháziak közül sem ismerik az Egyház szociális tanítását.” [Muzslay, 1997: 162]

guk nem a világ haladásának befolyásolása, hanem Jézus Krisztus örökségének megtartása, elsősorban a szentségek kiszolgáltatása. Végül pedig a társadalmi tanítást olvasva meg kell értenünk, hogy az műfajilag leginkább a filozófiai szakirodalom kategóriájába tartozik, s bár gondolatisága egyszerű, de ugyanakkor mély is, időt kell szálni a tanulmányozására, megértésére. A továbbiakban kísérletet teszek rá, hogy a CST-t lefordítsam a gazdaságfilozófia nyelvére. Most azonban nézzük a tényeket egy táblázat segítségével.

2. táblázat: A Római Katolikus Egyház Társadalmi Tanításának (CST) főbb dokumentumai

Dokumentum	Szerző	Kód	Old.	Első mondat
Rerum Novarum 1891. május 25.	XIII. Leó 	RN	30	„Ha egyszer már lángra kapott az újítás vágya , amely egyébként régóta zavarja az államok békéjét, úgy ez szükségképpen vonta maga után, hogy a változtatás szelleme a politikai gondolkodás területéről a vele rokon gazdaságba is behatoljon.”
Quadragesimo Anno 1931. május 25.	XI. Piusz 	QA	48	„Boldog emlékezetű elődünk, XIII. Leó kitűnő körlevele, a Rerum novarum kibocsátásának negyvenedik évfordulóján mélyeséges hála tölti el az egész katolikus világot, amely méltó megemlékezéssel készül ennek az eseménynek a megünneplésére.”
Mater et Magistra 1961. május 15.	XXIII. János 	MM	56	„A népek Édesanyját és Tanítóját , a katolikus Egyházat Jézus Krisztus azért alapította, hogy aki csak az évszázadok hosszú során át megtér szerető kebelére, mind megtalálja benne üdvösségét a magasabbrendű élet teljességével együtt.”
Pacem in Terris 1963. április 11.	XXIII. János 	PT	36	„ A békét a földön , melyet az összes emberek a világon minden időben hón óhajtottak, nem lehet másképp megteremteni és megszilárdítani, mint csak az Istentől alapított rend szent megtartásával.”
Gaudium et Spes 1965. december 7.	2. vatikáni zsinat 	GS	80	„Az az öröm és remény , az a szomorúság és gond, amelyet a mi korunkban az emberek, különösen a szegények és a szenvedők éreznek, Krisztus tanítványainak is öröme és reménye, szomorúsága és gondja.”
Dignitatis Humanae 1965. december 7.	2. vatikáni zsinat 	DH	10	„Az emberi személy méltóságának korunk emberei napról napra jobban tudatára ébrednek, és növekszik azok száma, akik követelik, hogy ne kényszerből, hanem kötelességtudattól vezérelve saját belátásuk szerint és felelős szabadsággal cselekedhessenek.”

Dokumentum	Szerző	Kód	Old.	Első mondat
Populorum Progressio 1967. március 26.	VI. Pál 	PP	38	„A katolikus egyház élénk figyelemmel és lelkesedéssel kíséri a népek fejlődését , a népeket, akik minden erejükkel meg akarnak szabadulni az éhség, a nyomor, a járványok és a tudatlanság igazságtalanságaiból; akik nagyobb részt kérnek a civilizáció áldásaiból; akik értékes emberi tulajdonságaiknak munkájuk által kívánnak nagyobb elismerést szerezni, és akik eltökélten keresik a teljesebb kibontakozás útját.”
Octogesima Adveniens 1971. május 14.	VI. Pál 	OA	34	„Kibocsátásának 80. évfordulójához érkezett a Rerum novarum kezdetű enciklika, amelynek üzenete továbbra is a társadalmi igazságosságért folyó cselekvésre sarkallja az embert; ez az évforduló indít Bennünket arra, hogy elmondjuk néhány gondolatunkat, mégpedig azzal a szándékkal, hogy elődeink szociális tanítását követve felhívjuk a figyelmet egyes jelenségekre, kifejtjük azokat az elveket és javaslatokat, amelyeket a szüntelenül átalakulóban lévő világ elháríthatatlan szükségletei követelnek.”
De Iustitia in Mundo 1971. november 6.	Püspöki Szinódus 	IM	18	„A világ minden tájáról összegyűlvén, közösséggel minden keresztény emberrel, egységben az emberiség egész családjával, Isten mindent megújító Szentleke felé tárt szívvel tettük fel magunknak a kérdést: Mi a küldetése Isten népének az igazságosság előmozdításában a világon? ”
Laborem Exercens 1981. szeptember 14.	II. János Pál 	LE	48	„ Munkát végezve kell az embernek megszereznie mindennapi kenyerét, s ugyanakkor munkájával mozdítja elő a technika és tudományok szüntelen fejlődését, különösen pedig a társadalom — amelyben testvéreivel együtt él — erkölcsi és kulturális életének folyamatos kibontakozását.”
Libertatis Nuntius 1984. augusztus 6.	Hittani Kongregáció 	LN	24	”Jézus Krisztus evangéliuma a szabadság üzenete és felszabadító erő.”
Libertatis Conscientia 1986. április 6.	Hittani Kongregáció 	LC	48	„A szabadság és az emberi méltóság tudata , a személyek és a népek elidegeníthetetlen jogainak igenlésével párosulva, korunk egyik kiemelkedő jellemzője.”

Dokumentum	Szerző	Kód	Old.	Első mondat
Sollicitudo rei Socialis 1987. december 30.	II. János Pál 	SRS	44	„Az egyház társadalmi problémák iránti elkötelezettsége , amely az ember és a közösség valódi fejlődését célozza — ez a fejlődés magának az embernek minden képességét szolgálja és kibontakoztatja — sokféleképpen nyilvánult meg.”
Centesimus Annus 1991. május 12.	II. János Pál 	CA	54	„A századik év boldogemlékü elődöm, XIII. Leó Rerum novarum szavakkal kezdődő enciklikája kibocsátása után nagy jelentőségű dátum mind az egyház, mind az én pápaságom jelenkori történetében.”
Caritas in Veritate 2009. június 29.	XVI. Benedek 	CV	101	„A szerelem az igazságban , amelyről Jézus Krisztus tanúságot tett földi életével, s mindenekelőtt halálával és feltámadásával, minden ember és az egész emberiség valódi fejlődésének legfőbb hajtóereje.”
Evangelii Gaudium 2013. november 24.	Ferenc 	EG	172	„Az evangélium öröme betölti azok szívét és egész életét, akik találkoznak Jézussal.”
Laudato si' 2015. május 24.	Ferenc 	LS	163	“ LAUDATO SI' , mi' Signore”, “Áldott légy, Uram” - énekelte Assisi Szent Ferenc.

A fenti táblázat 17 dokumentumot tartalmaz, az elsőt *XIII. Leó* pápa adta ki 1891-ben, a legutóbbit pedig *Ferenc* pápa 124 évvel később. Az enciklikák eredeti nyelve a latin, de mindegyik magyar fordítása hozzáférhető,¹² összesen 1004 oldalt tesznek ki. Külön címük nincs, a kezdőszavaik alapján szokták őket azonosítani. Fent feltüntettük a teljes kezdőmondatot, a kiadás pontos dátumát, a terjedelmet, valamint a szerző nevét és arcképét. Amennyiben ez nem maga az egyházfő, hanem valamilyen testület, az adott pápa portréja helyett címere szerepel a táblázatban.

¹² A teljes szövegek nagyobb részben megtalálhatók az interneten (magyarul pl. www.katolikus.hu), de teljes szövegeket tartalmaz a Tomka Miklós és Goják János szerkesztésében 2005-ben megjelent 585 oldalas kötet is. Ez természetszerűleg nem közli a később napvilágot látott dokumentumokat, de a Szent István Társulat kiadásában ezek is kaphatók nyomtatásban.

Hogy egyáltalán mit sorolunk az egyház társadalmi tanításához, abban többé-kevésbé egyetértés uralkodik a közvéleményben. Az angol nyelvű Wikipédia listáján szerepel például XII. Piusz (1939–1958), aki enciklikát ugyan nem adott közre, de előadásainak és rádióüzeneteinek terjedelme meghaladja a 700 oldalt.¹³ Szerepel még rajta XVI. Benedektől a *Deus caritas est* és az általa kezdett, de Ferenc pápával közösen befejezett *Lumen fidei*. Ezeket én kihagytam a felsorolásból, mivel szinte kizárólag társadalmi, s nem gazdasági tanítást fogalmaznak meg. Belevettem viszont a regnáló szentatyától az *Evangelii gaudium* kezdetű apostoli buzdítását, mivel az igen markánsan fejezi ki az egyház ítéletét a kirekesztő gazdaságról, a pénzbálvány imadásáról, de címéhez híven főleg igenlését a közösségi gazdaságra (= *distributing* vagy *sharing economy*), vagy a közjóra mint a társadalmi béke zálogára.

Nem foglalkozván tovább a besorolás kérdéseivel, annyit mondhatunk, hogy a katolikus egyház társadalmi tanítása rendkívül szerteágazó, nem korlátozódik a fenti 17 dokumentumra, de mégis azok számítanak a CST gerincének, legalábbis gazdasági nézőpontból. Az eredeti szövegek mellett érdemes használni az *Angelo Sodani* bíboros által jegyzett, s a Vatikáni Könyvtár által 2004-ben kiadott *Kompendiumot*, amely — hatalmas munka eredményeként — egységes szerkezetben közli a társadalmi tanítást [Pontificium Consilium de Iustitia et Pace, 2007] és a tartalmi ismertetőket [vö. Baritz, 2009].

A sort nyitó *Rerum Novarum* a szocialista kollektívizáló megoldás veszélyeire figyelmezteti a hívőket. XIII. Leó pápa ebben a korszakos jelentőségű írásában azt vázolja fel, milyen legyen a keresztény állam, hogy a Földön isteni rendeltetését betöltse. Kötelességévé tette a papságnak, hogy részt vegyen a társadalmi kérdések rendezésében, a munkások számára pedig bérminimumot követelt. Hasonló elveket tartalmaz XI. Piusznak a *Rerum Novarum* negyvenedik évfordulóján megjelent *Quadragesimo Anno* c. enciklikája. Az új gazdasági logika igényét a II. Vatikáni Zsinat által kimunkált *Gaudium et Spes* dokumentum fogalmazza meg, miszerint az emberiség új korszakába lépett: növekedési válságba került. Hatalmának kiterjesztése már nem mindig szolgálja valódi céljait.

A keresztény társadalmi tanítással könyvtárnyi irodalom foglalkozik,¹⁴ itt az általános ismeretesen túl az a célunk, hogy kiszűrjük ebből a gazdasági vonatkozású tartalmat, és ezeket minél koncentráltabb formába öntve megfelelő alapot „vonjunk ki” a gazdaságteológia számára. A *Kompendium* vonalán haladunk tehát tovább, kiemelve a fő témákat, s megbecsülve azok gazdasági tartalmát. Így, ha hozzátéve is, de választ kapunk arra a számunkra fontos kérdésre, hogy az egyház társadalmi tanításában mekkora hányadot képviselnek a közgazdasági kérdésekkel, problémákkal kapcsolatos megállapítások.

13 Ezek főleg orvos-etikai kérdésekkel foglalkoznak, olyan súlyos kérdéseket vizsgálva, mint a gyógyíthatatlan betegekkel való bánásmód, a mesterséges megtermékenyítés, a sterilizálás. XII. Piusz megnyilatkozásainak másik csoportja a szexualitás és a lelkiismeret kérdéseit veszi sorra, a családtervezésről szóló tanítása ma a *Katekizmus* része, s arra épül VI. Pál *Humanae Vitae* c. és II. János Pál *A test teológiája* c. körlevele. XII. Piusz sokat tett a tudomány és teológia sokak által félreértett viszonyának tisztázásáért, végül összeegyeztette az evolúciót a biblia teremtéstörténetével. Ezek ugyan rendkívül fontos megnyilatkozások a modern egyház és társadalom szempontjából, de közvetlen gazdasági relevanciájuk csekély, ezért a nehéz időkben az egyházat kormányzó pápa társadalmi tanítását a CST közgazdaságfókuszú elemzésében, azaz a 2. táblázatban nem szerepeltetjük.

14 Mértékadó mű például Joseph Höffner bíboros 2002-ben kiadott, azonos című könyve.

3. táblázat: Az egyház társadalmi tanítása (CST) a Kompendium alapján

#	Kódszó	Al-fejezetek száma	Oldalak száma	Milyen arányban gazdaság-elmélet?	Eredeti cím
1.	Fejlődés	4	16	25%	Isten emberiség iránti szeretetének terve
2.	Egyház	3	22	5%	Az egyház küldetése és a társadalmi tanítás
3.	Jogok	4	24	50%	Az emberi természet és jogai
4.	Alapelvek	8	26	80%	Az egyház társadalmi tanításának alapelvei
5.	Család	5	21	50%	A család a társadalom életadó alapsejtje
6.	Munka	7	28	95%	Az emberi munka
7.	Gazdaság	5	23	100%	A gazdasági élet
8.	Politika	6	22	25%	A politikai közösség
9.	Nemzetközi	4	12	80%	A nemzetközi közösség
10.	Környezet	4	16	80%	A környezetvédelem
11.	Béke	4	18	50%	A béke támogatása
12.	Cselekvés	2	24	90%	Társadalmi tanítás és egyházi cselekvés
	Összesen:	56	252	62%	

A táblázatból jól látszik, melyek a CST súlyponti témái, az utolsó előtti oszlop becslése alapján pedig megállapíthatjuk, hogy legalább 60%-ban gazdasági tanítást fogalmaz meg. Ám nagy hibát követnénk el, ha pusztán számokkal és címszavakkal próbálnánk megfogni a 17 nagyszabású megnyilatkozást, ahol a pontos megfogalmazás és a finom különbségtétel döntő jelentőségű. Ezért még egy táblázatot közlök, amelyben 30x2 pontban, öt témakörben foglalom össze az enciklikák visszatérő kritikáit és építő javaslatait (4. táblázat).

4. táblázat: Az egyház társadalmi tanításának (CST) fő témái

Negatív (az egyház elítéli)	Pozitív (az egyház igenli)
I. Az ember és célja	
Haszonlesés, szertelen nyereszkedés (RN, GS)	A termelés célja az ember szolgálata (GS)
Az ember munkaeszköz (RN)	Az ember méltósága, szabadsága, az ember a munka alanya, alkotó (DH, LE)
Korlátlan, botrányos gazdasági és társadalmi különbségek (GS, LN)	Az ember azáltal értékes, ami ő maga, nem pedig azáltal, amije van (GS)
Többet birtoklása (PP, SRS)	Többé válás (PP, SRS)
A munka objektív felfogása: outputra koncentrálni (LE)	A munka szubjektív értelme, tárgya és célja az ember (Jézus, a fizikai munkás) (LE)
Új veszélyek és szolgáltatások, növekvő félelem önmagunktól (LC)	A rabszolgaság, jobbgység, diszkrimináció eltűnése után ésszerűen remélhető a nyomortól mentes létezés (LC)
Az ember természetének korlátja: többet akar, mint amennyire képes (LC)	A szabadság nem azt jelenti, hogy bármit meg szabad tenni, csak a jóra irányulhat, azaz korlátok önkéntes vállalása (LC)
II. Tulajdon, hatalom	
Kizsákmányolás (RN, EG)	A gazda(g)ság társadalmi jellege (QA, LC, EG)
Erővel szabályozás = a rend megbolygatása (PT)	Szubszidiaritás (QA, SRS)
Erősebbek korlátlan felsőbbségének legitimálása (MM)	Az életfeltételek anyagi javakkal való biztosításának joga erősebb a magántulajdonnál is (MM)
Piacon erőviszonyok által kialakított munkabér (MM)	Igazságos és méltányos munkabér (MM)
Az erősebbek uralmán alapul a Föld egységes gazdasági rendje (PT); A nemzetközi kapcsolatok szabályává vált a saját érdek keresése (LC)	Nemzetközileg igazság, méltányosság, tekintélyek (ENSZ, Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata, FAO, Nemzetközi Karitás, Világalapítvány a Szegény Államok (?) Megsegítésére) (PT, PP, IM); közjó (LC, EG)
Az igazság nélkül egyfajta empirikus és szkeptikus életszemléletbe zuhanunk (CV)	Az igazság a szeretet alapfoka, a szeretet ökonómia (CV)
A globalizálódó társadalom egymás szomszédaivá tesz bennünket, de nem feltétlenül egymás testvéreivé (CV)	A verseny tétje a valódi testvériség megteremtése (CV)

III. A nagy rendszer	
Osztályharc, munka és tőke szembeállítása (RN, LE)	A természet és a Teremtő megelőző ajándékozása a tőke, harmóniában a munkával, de az emberi munka prioritása mellett (LE, CA)
Liberalizmus, szocializmus (QA, LE), a felszabadítás teológiája (LN)	Evangélium (OA, LE, LN, EG)
Individualizmus, kollektivizmus (QA, IM, SRS)	A magántulajon egyéni és közösségi rendeltetése (RN, QA, MM); az ember csak másokkal való kapcsolatában növekedhet és valósíthatja meg rendeltetését (LC)
Korlátozott felelősség (QA)	Munkás és munkáltató-apostolok (QA)
Sokasodó szabályok és törvények (MM)	Az egyén szabad cselekvése, kiteljesedése (MM)
IV. Történelmi fejlődés	
A technika és az anyagiak bővületébe került „fejlődés” (GS)	Az isteni világterv megvalósítása (QA)
Öncélú gazdasági növekedés (MM)	Társadalmi fejlődést és az emberiség kibontakozását szolgáló gazdasági növekedés (MM, PT)
Az ateizmus egyik válfaja az emberi felszabadulást elsősorban a gazdasági és társadalmi felszabadulástól várja (GS)	Új humanizmus: az ember testvéérért, a történelem alakulásáért vállalt felelőssége (GS)
Ökonomizmus, amely a materiális hasznot tekinti a haladás első számú ösztönzőjének, a versenyt legfőbb törvényének (PP)	A szegények felemelése óriási esély az egész emberiség erkölcsi, kulturális és gazdasági fejlődésére (SRS)

V. Gazdasági logika	
Fölösleges álszükségletek felszítása, fegyverkezés, improktív tőke (OA, LC, SRS, CA)	Méltósághoz szükséges minimális anyagi és erkölcsi javak (LN)
A gazdaság veszélye, hogy mértéken felül elszívja erőnket és szabadságunkat (OA)	A gazdagság új öntudatot ad, felelősséget sorsunkért és jövőnkért (IM)
A dolgok és emberek individualista kihasználásával a bűn és az igazságtalanság struktúráit hoztuk létre és tápláljuk (LC)	A személy primátusa a struktúrák felett (LC); merész és teremtő cselekvési programok (OA, LC)
A bűn két fő struktúrája a profit- és a hatalomvágy (SRS)	Felebarát szolgálata, országok közös termelése (SRS)
A természetes környezet esztelen rombolása antropológiai tévedés (SRS)	Az ember munkája által képes átalakítani és bizonyos értelemben „megteremteni” a világot, de a földnek és a teremtményeknek van előzetes jellemzője és rendeltetése (SRS)
Nő a kozmopolita menedzserek csoportja, akik csak névtelen pénzügyi alapokat szolgálnak, nincs hosszú távú felelősségérzetük (CV)	Mindenki a „sajátjában” dolgozik, a fejlődést az emberek autonóm közösségének kell megvalósítania (CV)
Ha a profit kizárólagos céllá válik, ha helytelen módon állítják elő, és ha figyelmen kívül hagyja a közjót, akkor lerombolja a gazdagságot, és szegénységet okoz (CV)	A profit hasznos dolog, ha mint eszköz arra a célra irányul, amely értelmet ad annak, ahogyan megtermelik, és ahogyan felhasználják (CV)

Nagyon fontos, hogy a társadalmi tanításban a pápák több olyan intézményt javasoltak, amelyek ma teljesen természetesnek tűnnek, s nem világos erkölcsi-vallási indíttatásuk. Jó példa erre a minimálbér, amelyről így ír a Rerum Novarum enciklika 1891-ben:

„Ha tehát megengedjük is, hogy a munkás és munkaadó szabadon állapotodnak meg egyebek közt a bér nagyságában, akkor még mindig hiányzik egy természetjogi elem, s az fontosabb és ősbibb az egyezkedés szabadságánál: hogy a munkabér elégséges legyen a munkás eltartására, amennyiben az illető jóra való, és tisztességesen megdolgozott érte. Ha a munkás kényszerhelyzetben, vagy nagyobb bajtól tartva nyugszik bele ennél keményebb feltételekbe, amelyeket akarat ellenére kell elfogadnia, mivel ezeket a tulajdonos vagy a munkáltató szabja meg, akkor olyan erőszaknak enged, amely ellenkezik a jogszerűséggel.” [RN, in: Tomka–Goják, 2005: 47]

Talán nem véletlen, hogy néhány évvel később, 1894-ben Új-Zélandon megjelent az első minimálbértörvény, ma pedig az országok 90%-ában van ilyen hatályban. Ugyanebben a dokumentumban szerepel a bismarcki Porosz Királyságban már 1883–1889-ben törvénybe iktatott társadalombiztosítás intézménye, s ugyancsak XIII. Leó javasolta az önszegélyező és egyéb munkásszervezetek létrehozását is. Az 1931-es dokumentumban (QA) XI. Piusz keresztény megoldásként mutatja be a proletárok szerény vagyonhoz juttatását, a női és gyerekmunka korlátozását, a családfő megfelelő fizetését, amely elegendő a teljes család ellátására, végül a munkához való jogot. Ne felejtjük el, hogy a világgazdasági válság éveiben járunk, amikor sok, addig szilárdnak hitt támasz megremegett. XXIII. János pápa 1961-ben síkraszállt a mezőgazdasági hitelpolitika,

a termék- és társadalombiztosítás mellett (MM), 1963-ban pedig a személyiségi jogokat fejtette ki 17 pontban, úgymint étel, ruha, hajlék, pihenés, gyógyítás, állami szolgáltatások, megbecsülés, véleménynyilvánítás, mesterségválasztás, informáltság, oktatás, vallásszabadság, életállapot választása, külön gazdasági jogok, gyülekezés, társulás, lakhelyválasztás, politikai részvétel (PT). Mindez nemzetközi szinten nagyrészt már 1948-ban polgárjogot nyert az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában, amelyet a II. világháború borzalmai előztek meg. A CST több eleme tehát megihlette, sőt „beszivárgott” a laikus munkajogba, a környezetvédelmi mozgalmak eszméi közé, a fenntarthatósági gondolkodásba.

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy a katolikus egyház társadalmi tanítása mély és gazdag forrás az új gazdaságfilozófiához. Abban különbözik a többi közgazdasági iskolától, hogy míg ott egy-egy nagy tekintély és felismerés körül iskola alakul, majd a következő ennek meghaladásával lesz népszerű, addig a pápák nagy részben ismétlik és elismerik elődjeik gondolatait, de a problémák és megoldások bátor megfogalmazásával korszerűen is tartják a tanítást. Az *ökonomizmust* elítélő, és azzal szemben a *szerepet ökonómiáját* propagáló CST így, ha nem is a legkidolgozottabb, de a leghosszabban uralkodó és legkonzisztensebb közgazdasági iskolának tekinthető.

A VALLÁSOK GAZDASÁGI TANÍTÁSAINAK EGYSÉGE

A világra és a világgazdaságra gyakorolt hatás alapján öt legjelentősebb vallás gazdasági elveinek tárgyalása után nem maradt más hátra, mint hogy röviden leírjuk az eltérő és közös pontokat. Ha nagyon leegyszerűsítjük a kérdést, azt mondhatjuk, hogy míg a vallások alaptanításaiban jelentős különbségek vannak, addig a gazdasági alapelvekben meglepően nagy az összhang.

5. táblázat: Nagy vallások gazdasági tanításai

					
Vagyon	társadalmi természet	<i>vakf</i> 1/40	2000 éves emlék a (munka-érték-elmélet), védikus hagyomány	Schumacher vs. buddhizmus? ...	Isteni jutalma az igaznak
Jótékonyosság	alanizsna	<i>zakát</i> 1/10			áldozat
Kamat / uzsora	sokáig szigorú tilalom	<i>riba</i> -szigorú tilalom			Ter 14,23; Kiv 22,24; MTörv 23,20
Szegények	célcsoport	muszlimok célcsoport			tized a szegényeknek, ottfelejtett kalászos
Kereskedelem	Aquinói Szt. Tanás	korlátozott			Sabbath, 7. év, 49. év
Tulajdon	köz-, állami, magán-				
Gyakorlatban	←↓→	↑↑↑	↑	↑↑	→

Forrás: Saját szerkesztés

Nézzük röviden a különbségeket! A monoteista vallások közül kissé kilóg a kereszténység a Szentháromság-tannal. A hinduizmus Visnu és Siva mellett több tízezer istent tart számon. A buddhizmusban nehezen található meg a személyes Isten. A vallásokban eltér Jézus vagy Mohammed megítélése, ami alapvető fontosságú. A mennyország és pokol felfogása is különböző, s a Nirvánától a reinkarnáción keresztül sok különböző felfogás vetélkedik.

Ám e cikkben nem a vallások összehasonlítása a célunk, hanem az előremutató gazdasági tanítás kiszűrése. S ennek bőven van terepe. Ha átolvassuk az 5. táblázatot, feltűnik a vagyoni kötelesség volta, a jótékonykodás és szegények támogatása, a kizsákmányoló kamatok tiltása, a mérsekelt, mindkét fél számára előnyt hozó kereskedelem.

A vallási tanításokból eredő célokat *gazdasági teológia* címszó alatt javasolunk bevinni az öncéllá vált ökonomizmusba, ahol az anyagiak az Isten felé, avagy az emberibb ember felé való fejlődés szükséges, de nem elégséges feltételei. Ideértjük a boldogság világi, tudományos kutatását is. Ez például jól ötvözhető lenne a főáram határháson elméletével abban az értelemben, hogy minden anyagi jószág jó és csak addig jó, míg a szeretet és igazság útján Isten felé vezet. A felhalmozott pénz „határboldogsága” így egyértelműen csökken, egyéni feladatunk pedig nem a pénzhalmozás, hanem a „boldogság hatékonyságunk” fejlesztése, mely főleg társas kapcsolatokon át, közösségben lehetséges. Ennek az új szintézisnek a humánökonómia nevet adtuk.

A cikk harmadik, befejező részében az alternatív közgazdaságtan nem vallási iskoláit írjuk le.

(folytatása következik)

IRODALOM

- Baritz S. L. (2009): A Caritas in veritate pápai enciklika tartalmi ismertetése. Magyar Kurír, 2009-07-13.
- Bokenkotter, T. (1998): Church and Revolution: Catholics and the Struggle for Democracy and Social Justice. Doubleday, New York.
- Burnett, D. B. – Johnson, T. M. (2001): Annual Statistical Table on Global Mission: 2001-03-08. In: International Bulletin of Missionary Research
- CIA (2013): The World Factbook. <https://www.cia.gov/library/publications/download/download-2013>. Letöltve: 2016. december 15.
- Courtois, S. et. al. (szerk.) (2000): A kommunizmus fekete könyve: Büntény, terror, megtorlás. Nagyvilág Kiadó, Budapest
- Diós I. – Viczián J. (szerk.) (2007): Magyar Katolikus Lexikon. Szent István Társulat, Budapest.
- Gergely J. (1998): XIII. Leó és a keresztényszocializmus. Vigilia, Budapest.
- Höffner, J. (2002): Keresztény társadalmi tanítás. Szent István Társulat, Budapest.
- Kingsley, C. (1863): The Water Babies: A Fairy Tale for a Land Baby. Macmillan's Magazine.
- Kovács Gy. (2011): Protestantizmus és kapitalizmus: Magyar gazdaság- és eszméletörténeti tanulmányok. DRHE, Szeged.
- de Lamennais, H. F. R. (1817) : Essai sur le indifférence en matière de religion. Párizs.
- Le Play, P. G. F. (1903): A munkásviszonyok reformja. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.

- Ludassy M. (1989): „Isten és szabadság” Lamennais a liberális katolicizmustól a szabadelvű szocializmusig. Gondolat Könyvkiadó, Budapest.
- Muzslay I. (1997): Az Egyház szociális tanítása. Márton Áron Kiadó, Budapest.
- Ludlow, J. M. F. (1851): Christian Socialism and its opponents. John W. Parker, London.
- Pontificium Consilium de Iustitia et Pace (Az Igazságosság és Béke Pápai Tanácsa) (2007): Az Egyház társadalmi tanításának kompendiuma. Szent István Társulat, Budapest.
- Smith, A. (2011): Vizsgálódás a nemzetek jólétének természetéről és okairól. I–II. Napvilág Kiadó, Budapest.
- Tomka M. – Goják J. (szerk.) (2005): Az Egyház társadalmi tanítása – Dokumentumok. Szent István Társulat, Budapest.
- Weber, M. (1982): A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme. Gondolat, Budapest.